

БИБЛИОГРАФИЈА

Потпуковник ПЕРО МОРАЧА

ПОВОДОМ КЊИГЕ ДРУГА ТИТА

Организација и вођење оружаног устанка и стварање и изградња револуционарне војске претстављали су најснажније факторе претварања окупиране и раскомадане Југославије у ратујућу државу, њено укључење у ратни блок антихитлеровске коалиције и њен корјенити друштвени преображај у процесу Народне револуције. То је јединствен примјер развитка у условима Другог свјетског рата. Зато и стварање Југословенске армије претставља нов пут стварања револуционарне војске у савременим историским условима.

Стварање и изградња ЈА је закономјерни и историски нужан процес, који се одвијао на бази објективних фактора створених у новим историским условима. Принципи марксистичко-лењинистичке теорије о рату и револуцији били су у том процесу примењивани у зависности од свеукупности објективних и субјективних фактора који су дјеловали у њему, због чега су се и манифестовали на нов начин и у новим формама.

У том смислу књига друга Тита „Стварање и развој Југословенске армије” претставља конкретизацију марксистичко-лењинистичке науке о рату и револуцији, тј. приказује њену примјену у вођењу рата и изградњи Армије новим путевима, у савременим условима развитка империјализма и пролетерских револуција. Она нас уводи у сложenu проблематику нашег рата и развитка наше Армије, њене вјештине ратовања и побеђивања, одређује њену улогу и мјесто у рату против фашизма, улогу и мјесто у борби за побједу револуције и изградње социјализма у Југославији и у данашњој међународној стварности.

Због свега тога радови друга Тита објављени у овој књизи нов су прилог ризници марксистичко-лењинистичке теорије о рату и револуцији, нов прилог богатству искустава међународног револуционарног и ослободилачког покрета.

Ова књига пружа нашим војним кадровима могућност изучавања и студије нашег рата, развитка наше Армије и њених начела вођења ратних дејстава, могућност уопштавања и коришћења наших богатих ратних искустава.

*

* * *

У радовима објављеним у овој књизи оцртан је став и дјелатност КПЈ у току Ослободилачког рата и Народне револуције. То је партија новог

типа, прекаљена авангарда радничке класе и народа Југославије, која је досљедно извршила своју главну револуционарну задаћу. Она је у новим историским условима открила могућности успјешног вођења ослободилачке борбе и револуције и зависно од тих услова, полазећи од принципа марксизма-лењинизма и користећи искуство међународних ослободилачких и револуционарних покрета, изградила своју тактику и стратегију. Она је у тој борби заложила све своје организационе и политичке способности, свој истински револуционарни и интернационални карактер. Не презајући ни пред огромним унутрашњим тешкоћама у земљи и новим историским условима, и не повлачећи се у току борбе пред разним „сугестијама“, „савјетима“ и отвореним сметњама од стране руководства СКП(б) и неких других Компартија, КПЈ је смјело пошла у борбу, руководила том борбом и довела је до побједоносног завршетка.

Политичка линија наше Партије у току Другог свјетског рата, и послије њега, била је и остаје досљедно револуционарна и лењинистичка. Консолидација Партије и њена правилна политичка линија у последњим годинама старе Југославије учиниле су нашу Партију организационо чврстом и политички зрелом за ситуацију створену послије пропасти старе Југославије. Капитулација старе државе дала јој је нове значајне поуке:

„Из априлске народне катастрофе КПЈ је извукла драгоцене поуке за даљи рад. Извукла је поуке које су говориле о томе да су народне масе града и села спремне да даду највеће жртве за спас своје отаџбине, да су спремне да се боре за опстанак своје националне независности, да бране своје дједовско огњиште. С друге стране, показало се да се у владајућим круговима зацарила трулеж, корупција, издаја народних интереса, потпуно помањкање родољубивих осјећања, неспособност руковођења и организирања. Пошто је извукла такво искуство, КПЈ је, у овим најтежим данима историје наших народа, још одлучније ставила све своје снаге у службу народних интереса; ставила је у службу Народноослободилачке борбе своје организаторске способности, своје драгоцене кадрове. Ставила се на чело народне борбе“ (стр. 17—18).

Такав став КПЈ резултирао је, према томе, из стања створеног у старој Југославији и послије њене капитулације. Сва трулеж старе државе и посебно политика издаје земље и трговина њеном независношћу, која се завршила отвореном издајом, а потом издајничка политика буржоаских гарнитуре у току окупације и оружаног устанка, јасно је показала досљедно анационални карактер владајуће југословенске буржоазије и њено упрезање у кола свјетске империјалистичке реакције у циљу спасавања властитих уско-класних позиција у земљи. Такав став водеће буржоазије по питању националне независности и касније Ослободилачке борбе и одлучан став КПЈ по питању одбране независности земље и касније њено руководство Ослободилачким покретом био је најснажнији фактор прегрупације политичких снага у земљи на бази окупљања маса око КПЈ и њене ослободилачке и револуционарне платформе.

Да ли се такав политички развитак у Југославији може сматрати специфично југословенским, или је он посљедица дјеловања одређених законитости у развоју савременог друштва уопште? На ово питање најбољи одговор дало је искуство развитка између два рата и из Другог свјетског рата, а теоретски су га расвијетлили руководиоци наше Партије. Очито је да се

савремени империјализам развијао и да се и даље развија по својим закономјерним путевима, без обзира што савремени ревизионисти својим „теоријама“ субјективно негирају тај развитак. Тенденција претвара свјетске привреде у јединствен ланац са доминацијом финансиских монополистичких врхова, у условима заостравања борбе око нове подјеле свијета и постојања земље социјализма особито су заострили супротности у империјализму између два рата. Даљи процес подјармљивања зависних, колонијалних и малих народа, путем експанзије финансиског капитала најразвијенијих империјалистичких земаља, његово повезивање са финансиским врховима у тим земљама и стављање ових под своју контролу, појачао је експлоатацију и национално угњетавање. То је довело до још снажнијег процеса стапања националног, сељачког и других питања сиромашних и средњих слојева са питањем пролетерске револуције. У тежњи за очувањем својих позиција пред растућим револуционарним покретом домаћа водећа буржоазија тих зависних, колонијалних и малих народа, привредно зависна од монополистичких врхова великих империјалистичких земаља, тражила је у њима и свој политички ослонац. Постојање земље социјализма особито је појачало ту тенденцију у малим европским земљама. То је условило све изразитији анационални карактер тих буржоазија, што је, у доба „марша“ Хитлерових армија по Европи од 1939—1941 године, довело до, мање-више, отворене издаје земље. У таквој ситуацији унутрашњи политички развитак у тим земљама могао је да иде једино путем окупљања најширих народних маса око једине напредне политичке снаге — пролетаријата, у борбу против националне издаје, за одбрану независности, а у условима страха фашистичке окупације, у покрет за спас нације — покрет, који се неминовно стапао са борбом против домаће водеће буржоазије, која се нашла на линији сарадње са окупатором или најреакционарнијим империјалистичким круговима на Западу. Оно што је писао Лењин још 1903 године о држању француске буржоазије у доба Париске комуне, која се из страха пред револуционарним покретом „у тренутку највећег угњетавања и понижавања француске нације, продала Прусима... како је буржоазија угњетене нације позвала у помоћ војску угњетачке нације ради гушења својих земљака — пролетера, који су се усудили да пруже руку за влашћу“¹⁾... постало је у савременим условима развитка империјализма закономјерна појава, која се манифестује у још грубљој форми у условима створеног јаза између читаве нације и шачице владајуће буржоазије. То су основне карактеристике развитка у условима Другог свјетског рата, које су негдје мање, а негдје више свуда испољиле и које су условиле нове облике класне борбе и нове односе политичких снага уопште. Зато је та објективна стварност претстављала пробни камен револуционарне досљедности, зрелости и дораслости компартија, њихове привржености ствари међународног револуционарног покрета, оданости својој радничкој класи и радном народу. Искуство је коначно и недвосмислено потврдило ту истину. Двије линије у току Другог свјетског рата: једна досљедно револуционарна и лењинистичка и друга опортунистичка и ревизионистичка, показале су право лице Партија и руководстава, а искуство је дало свој недвосмислен историски суд и оцјену о њима. Посљератна пракса је још

¹⁾ Лењин, Дјела, IV руско издање, Свеска 6, стр. 419—420.

једанпут то потврдила. Показало се да су доктринери и опортунисти из руководства многих Компартија у поробљеним земљама Европе одбили да узму у обзир нове елементе који су карактерисали створену ситуацију у њиховим земљама и на међународној арени. Они се упорно нису мицали ни корака даље од облика борбе, од путева развика револуције и рата у Октобарској револуцији, претварајући њена искуства у мртве шаблоне и фетиш. „Искуство је показало да партизански рат не може бити основна форма револуционарне и ослободилачке борбе“, „треба почети у центрима, јер је то услов побједи револуције“, „моменат налаже сарадњу са свим снагама нације, укључујући ту и буржоазију“, итд. — говорили су и сто пута понављали они, спроводећи срачунату политику носиоца ревизионизма — руководства СКП(б).

Искуство наше Ослободилачке борбе и Народне револуције показало је да је новим историским условима било нужно прићи конкретно — онако како су им марксисти увијек прилазили, и, у зависности од њих, одабирати облике борбе, изграђивати револуционарну војску, освајати власт и ријешавати сва остала питања рата и револуције.

„... у Народноослободилачкој борби и резултатима те борбе постоје елементи историјске законитости у развiku друштва, коју су открили наши велики учитељи К. Маркс и Ф. Енгелс... Та историјска законитост имала је и има у своме развоју код нас у Југославији, до извјесног степена, нове **форме** које су у току рата биле условљене новим карактером рата и новим **последницама** тога рата... специфичан карактер развоја и резултати тога развоја код нас не противрече науци марксизма-лењинизма, напротив, они се потпуно слажу са том науком. Ово нам у исто вријеме још једанпут потврђује сву генијалност наших великих учитеља, који су нас увијек учили да марксизам-лењинизам није догма, већ руководство за акцију“ (стр. 43—44).

У таквим условима наша Партија је на питање: која и каква руководећа снага може у датим условима досљедно изражавати интересе свих маса које су показивале спремност да иду у борбу, која и каква руководећа снага може обезбједити досљедно ријешење постојеће ситуације, дала једино правилан одговор: само револуционарна авангарда радничке класе може бити руководећа снага, само неоспорна руководећа улога компартије може до краја изражавати стремљења и интересе маса и водити их до коначне побједи.

Рат и револуција потврдили су још једном да задатак авангарде може извршити само она партија која има несаломљиво морално-политичко и организационо јединство својих редова, високу свијест, гвоздену дисциплину и јединство воље својих кадрова. Таква партија била је и остала КПЈ. Огромна историска заслуга за то припада њеном ЦК и посебно другу Титу. О томе довољно увјерљиво говори неколико чланака објављених у књизи „Стварање и развој Југословенске армије“, у којима друг Тито говори о задацима и улози партије, партиских организација и комуниста у току Ослободилачког рата и Народне револуције. На питање зашто је КПЈ пошло за руком да организира оружани устанак, друг Тито одговара:

„... основну и главну улогу при томе одиграла је организациона чврстина партијских организација, које непријатељ није могао уништити у своме налету, које су имале дугогодишње, под тешким илегалним усло-

вима стечено, организационо искуство. Организациона снага Партије, упркос свим слабостима и недостацима, којих смо ми увијек свјесни, била је онај одлучујући фактор, који је омогућио да КПЈ савлада све тешкоће и створи овако силан покрет у борби против окупатора” (стр.25).

И на другом мјесту:

„Чланови Комунистичке партије и Комунистичке омладине Југославије морају бити увијек тамо гдје је најтеже, морају показивати другима примјер дисциплине, другарства, самопожртвовања и храбрости” (стр. 19):

Досљедно извршавајући улогу авангарде у руковођењу организацијом оружаног устанка у онако тешким условима наша Партија дала је огромне жртве. О томе је друг Тито 1942 године написао слиједеће:

„Ми још данас немамо тачних података о изгинулим члановима Партије и СКОЈ-а, али свакако да тај број прелази губитак од 3.000 чланова Партије и од 7.000—10.000 комунистичких омладинаца. То је страховит губитак за нашу Комунистичку партију Југославије. Тај губитак пада још теже због тога што је изгинуо велики број баш најбољих чланова наше Партије, што је изгинуо велики број руководећих кадрова...” (стр. 25).

Али у ватри борбе рађали су се нови кадрови, наша Партија је јачала упркос огромних губитака. Хиљаде људи провјерених у тешким условима рата попуњавало је њене редове:

„Стотине и стотине младих чланова Партије и СКОЈ-а уздигло се до руководећих положаја у Народноослободилачкој партизанској и добровољачкој војсци. Млади чланови Партије и омладинци постали су не само способни командир и команданти, већ и способни политички руководиоци” (стр. 24).

Само таква партија могла је да организује и предводи радничку класу и народе Југославије у Ослободилачкој борби и Народној револуцији, само таква партија могла је да васпита нову револуционарну Армију.

*

* * *

Проблем организације и употребе оружаних снага у „нормалним“ условима ријешава се, као што је познато, још у мирнодопском животу армије. У револуционарном рату, међутим, тај се проблем мора ријешавати упоредо са преласком на револуционарну акцију. Његово ријешење захтијева у првом реду марксистичко-лењинистичку студију и оцјену свих оних основних фактора чија свеукупност даје карактеристике ситуације, од које је нужно поћи у одређивању стратегије и тактике у једном револуционарном рату. То у првом реду захтијева познавање општих закона рата и посебних конкретних услова под којима се мора водити одређени рат. Међу ове посљедње спадају и унутарњи услови земље и општи међународни услови, који имају већи или мањи утицај. Као што је познато, ситуацију у окупираним земљама Европе карактерисало је присуство окупационих снага фашистичких армија, мање-више потпомогнутих од оружаних формација домаће издајничке буржоазије. Издаја земље условила је губитак свих материјалних извора државе спремљених за вођење рата. Међународни услови имали

су за револуционарне и ослободилачке покрете необичан значај, јер су се ови одвијали у оквиру Другог свјетског рата. Шта више, расположење маса да иду у борбу; демократске, антифашистичке пароле са којима је наступала антихитлеровска коалиција; заједнички главни непријатељ и општа стремљења напредног човјечанства да се уништи барбарски фашизам, били су снажни фактори уједињавања свјетских антифашистичких снага, што се јасно манифестовало и на бојном пољу, на питању вођења рата.

Разумљиво је да је скуп свих тих и осталих фактора дао нове карактеристике ситуације. А то значи да није било ни таквих искустава у међународном револуционарном покрету у историји, ни таквих принципа војне теорије, који би послужили, не само као готови рецепти за копирање, већ ни као приближно слични у цјелини, да би се могли примјенити у тим новим условима.¹⁾ Такви услови истјерали су на чистину разне доктринере и опортунисте. Заиста још је тешко наћи у историји међународног радничког покрета изразитије примјере извртања марксизма-лењинизма, умртвљавања његових принципа, шаблонизма и доктринерства најцрње врсте на пољу војног дјела.

Искуство нашег рата, међутим, показало је да није било могуће копирати ни властита стечена искуства. Познато је, да је рат уопште најбољи критеријум за провјеравање реалности и животности ратне доктрине сваке армије и да тек он пружа колосалне могућности за развитак војне мисли у свим правцима. То посебно важи за револуционарни рат, у току којег се и изграђује и одмах у пракси провјерава и даље обогађује ратна доктрина једне револуционарне војске. Особености нашег рата условиле су ванредну динамичност у изградњи начела вођења ратних дејстава и ријешавања проблема организације војске. Познато је, да је наша Армија прошла у току рата кроз неколико фаза које карактерише уношење нових принципа у метод ратних дејстава и начин организације оружаних снага. Такав развитак не само да је отежавао, него је онемогућавао копирање и властитих стечених искустава у цјелини. Због тога је у нашем рату било од првостепеног значаја благовремено уочавање новостворених услова и предузимање одговарајућих мјера. У том погледу наш рат даје класичне примјере саобразности и јединства форми организације војске и њених начела вођења рата са постојећим условима који карактеришу сваку фазу развитка. За ситуацију крајем 1941 године друг Тито каже:

„Искуство борбе у Србији показало је да оружани устанак треба развијати не само у ширину, у масовност, тј. квантитативно, већ и квалитативно. Показало се да се мора прећи на стварање правих војних јединица, способних да напусте своју територију и да ратују гдје год је потребно и гдје год им се нареди“ (стр. 89).

У одлуци Повјереништва Народне одбране ДФЈ од 1 марта 1945 године каже се:

„Наша Народноослободилачка војска, рођена у ослободилачкој борби наших народа, извршујући дјело ослобођења наше отаџбине, по-

¹⁾ Дотадашње искуство Кинеске револуције, које је, с обзиром на услове под којима се водио револуционарни рат, могло у много чему да користи, није било довољно познато.

стала је стварна и једина оружана сила Демократске Федеративне Југославије...

По својој зрелости, ратном искуству и вјештини, наша војска остварује улогу једне савремене регуларне армије" (стр. 291).

Поучан примјер у том погледу даје лоше искуство грчког ослободилачког рата, чије је руководство кроз читаво вријеме остало при територијалном карактеру оружаних снага и тиме их осудило на пропаст.

То што важи за рат у цјелини, важи и за сваку ситуацију у оперативном и тактичком погледу. Оно што се у ратној теорији зове „процјена ситуације“ и што претставља за сваки бој и операцију нужан предуслов успјеха, имало је такође своје особености у нашем рату и у свакој његовој фази. Елементи сваке конкретне ситуације, као: бројчана и техничка преимућства непријатеља, интереси јачања оружане борбе и револуције, захтјев уништења непријатеља, мјесто и улога моралног, економског фактора, итд., манифестовали су се на особен начин и захтијевали одговарајућа ријешења. То је претпостављало и одговарајуће васпитање војних кадрова у погледу прилажења војним проблемима и њиховом практичном ријешавању. Сасвим је разумљиво, да таквим задацима, у огромној већини, не би могли да одговоре, на пр., већина генерала и официра старе југословенске војске, не само по својим идеолошко-политичким и моралним, већ и војним квалитетима и схватањима, јер се радило о различитим, а често и потпуно супротним принципима у схватању и прилажењу војним питањима. Наш рат пружа сјајан примјер остварења јединственог гледања на војне проблеме код наших војних кадрова. То јединство погледа остварено је само захваљујући јасној политичкој линији ЦК КПЈ и руковођењу Врховног команданта и у првој фази — фази припрема и шреласка у оружану акцију, без обзира на широку иницијативу, на „нерегуларан“ начин вођења ратних дејстава, итд. и у свакој новој фази развитка нашег рата и Армије.

Разумљиво је, да КПЈ није открила као ново овакав начин прилажења војним проблемима — проблемима вођења револуционарног рата. То је марксистичко-лењинистички начин прилажења, који принципијелно важи за све револуционарне и ослободилачке ратове. Али, КПЈ је на дјелу показала да је било могуће водити успјешан рат у новим историским условима, под условом да се правилно приђе тим условима, да се у њима открију постојеће могућности, да се у зависности од њих изграде одговарајућа начела вођења рата у цјелини, у свакој новој фази, у свакој конкретној ситуацији на бојном пољу. А то значи да је наш рат дао нова начела ратне вјештине, да је њиме обogaћено искуство међународног радничког покрета и марксистичко-лењинистичка наука о рату. Баш појава ревизионизма и опортунизма, првенствено по питању вођења ослободилачког и револуционарног рата и посебно по питању пута стварања револуционарне војске у савременим условима, покушај да се заустави развитак марксистичке војне мисли клањањем пред старим облицима класне борбе, путевима вођења рата и стварања војске, само да би се прикрио кукавичлук и издаја у рату, хегемонистичке тенденције и издаја марксизма-лењинизма по свим линијама у рату и послје њега, — даје ванредно велики значај начину прилажења војним проблемима од стране КПЈ у рату од 1941—1945 године. Пракса и искуство били су и остају најбоља залога животности науке марксизма-лењинизма и најјачи

фактор у борби против ревизионизма и разних других струја које се свode на кочење даљег развитка међународног радничког покрета.

У стварању партизанских одреда, у њиховој партизанској тактици ратовања и политичком дјеловању на терену, КПЈ је нашла најбољи начин развијања оружаног устанка и његовог прерастања у свенародни ослободилачки и револуционарни рат. Основна начела партизанског рата: кратке, а не дуге борбе, непрекидна активност и наметање борбе непријатељу, а не примање борбе коју он жели да наметне — обезбједили су најбоље ископишење наших преимућстава садржаних у револуционарном расположењу маса и њиховој спремности да иду у оружану акцију, а исто тако и паралисали бројчано, материјално, техничко и друга преимућства непријатеља.

Таква тактика у првој фази дјеловања партизанских одреда условила је појаву најразноврснијих и најбројнијих форми дејстава. Рушење комуникација и разне диверзије, ликвидација жандармериских станица и разних упоришта, засједе, ноћни и дневни препади, итд., итд., извођени на безброј начина обезбједили су максимални развитак активности ослободилачких снага и развили најширу иницијативу маса и појединаца. Тиме је онемогућено да наша земља окпатору „послужи као извор за снабдјевање његових крвавих хорди у борби против Совјетског Савеза“, — напротив, у њој му је почело да „гори тле под ногама“, тако да се за читав један период није могао снаћи и прибрати.

На тај начин, друг Тито је сјајно примјенио учење марксизма-лењинизма о устанку као вјештини у новим историским условима. Само неколико његових наређења, директива и чланака из периода организовања оружаног устанка и дјеловања партизанских одреда, објављених у овој књизи, довољно јасно то потврђују. Постављајући задатке партизанским одредима у моменту прелаза на оружану акцију, друг Тито подвлачи:

„Партизански одреди морају неуморно развијати отпор народа, дижући народне устанке и стављајући се на чело тих устанака као борбено језгро...

Код стварања партизанских одреда не смије се бити тјесногруд; треба дати могућност широке иницијативе за стварање партизанских одреда...“ (стр. 53).

И на другом мјесту:

„Држите се партизанског начина ратовања, избјегавајући круте фронтове. Кварење комуникација, уништавање транспората, засједе, изненадни препади дају највише успеха, а притом трпимо мање губитака...

Мртве блокаде око вароши нису погодне. Око тих вароши редовно борбе попримају фронтални карактер... На комуникацијама између вароши направити добре дубинске засједе, и тек кад непријатељ уђе у засједе напасти га са свих страна...

За успјешније вођење борбе треба ноћним нападима заузети и које мјесто. Само јединице не треба везивати за одбрану ослобођене територије...“ (стр. 127).

Таква тактика партизанског ратовања обезбједила је покретање оружаног устанка и стварање његове материјалне силе — револуционарне армије, којом ће се, упоредо са борбом за ослобођење земље, ријешавати једно за другим питања револуције. Не, дакле, придобијање војске на страну

револуције, освајање крупних центара и државне територије, стварање владе и свих осталих мјера које одатле проистичу да би се водио рат и обезбједила пobjеда револуције, као што је то било у историји, а свој класичан облик добило у Октобарској револуцији. Копирати та стара искуства у новим историским условима, — као што је то чинио Захаријадес својом тактиком играња устанком „на два фронта“, од којих се, у условима окупације земље, борба у градовима кроз штрајкове и демонстрације и спровођење „припрема“ за „одлучујући“ моменат, сматрала основним фронтом, а масовни партизански покрет који је захватио читаву земљу и угрожавао позиције окупатору помоћним — значило је тјерати шегу са оружаним устанком. Исти је случај, као што је познато, и са тактиком ЦК Компартије Бугарске, која је тактиком „комитских дружина“ на терену „надопуњавала“ своју главну тактику борбе у центрима, а којом је стварно паралисала револуционарно расположење маса у Бугарској, а једно вријеме и у Македонији. Говорећи о грешкама и њиховим изворима у току рата друг Тито о тој тактици „комитских одреда“ у Македонији каже:

„Дошло је до тога да су такви одреди одбијали примање нових бораца: „Јер — говорили су — и ми се сада тешко исхрањујемо, како ћемо вас примати!“ (стр. 294).

Стварањем револуционарне војске на терену, из партизанских одреда, да би се са њом постепено ријешавала сва питања Ослободилачког рата и Револуције, — Револуција стварно није губила ништа.

Остала је само и даље истинита и још једном потврђена Маркова теза о устанку као вјештини. Још једном су марксисти у пракси морали супротставити опортунистима и издајницима Лењинове ријечи да у моменту устанка „није могуће остати вјерним марксизму, остати вјерним револуцији, ако се не односи и према устанку као према вјештини“ (подвучено у оригиналу).

Радови друга Тита, објављени у овој књизи, јасно говоре о томе да између партизанских одреда и регуларних јединица не постоји никакав „велики зид“, да нова фаза развитка нашег рата није наступила одједном, да је квалитативни скок, и у методу вођења ратних дејстава и организацији оружаних снага, учињен формирањем бригада, а касније дивизија и корпуса, законита посљедица развитка партизанских одреда и оружаног устанка, да је том скоку претходио читав низ промјена, постепено и свјесно извршених.

У оној фази када су партизански одреди извршили основне задатке (та фаза, као што је познато, није наступила у исто вријеме у читавој земљи), тј. када су својим оружаним акцијама и политичким дјеловањем покренули широке масе у оружану борбу и у тој борби израсли у крупније оружане формације, састављене од батаљона и чета, са бројним стањем од неколико стотина до неколико хиљада наоружаних бораца, створени су нови услови који су захтјевали промјене у начину ратовања, а тиме и у систему организације оружаних снага. Да наведемо неке од тих услова.

Прво, наше искуство говори да су партизански одреди у условима када нарастају у крупније војне формације ослободили или углавном ослободили територију на којој су дјеловали. У таквим условима остати и даље при таквом систему организације снага, тј. при територијалним пар-

тизанским одредима, значило је углавном прећи са партизанске тактике ратовања на одбрану слободне територије или на мртве блокаде јачих и добро утврђених непријатељских гарнизона по неким већим градовима. А то би у основи значило прећи у дефанзиву, чекати непријатељски напад и бранити се, изгубити из руку иницијативу, прећи у пасивност и не користити могућности тако бројних оружаних снага. Значи, било је неопходно мијењати систем организације тих снага у циљу примјене нових форми ратовања, чиме ће се обезбједити и даље офанзивни дух и иницијатива, а тиме и нове побједе.

Друго, после снажних удараца у првим мјесецима оружаног устанка окупатор се почео прибирати и прикупљати своје снаге за противмјере. Он довлачи у Југославију нове дивизије и врши концентрацију снага на најважнијим правцима да би обрачунао са жариштима оружаног устанка. Упоредо с тим и домаћа буржоазија прикупља све своје снаге, укључујући ту и оне које су дотада биле „неутралне“ и проповијedale тактику „чекања“, за подршку окупатору у офанзиви против устанка. У таквим условима остати и даље при територијалном карактеру оружаних снага, значило би оријентисати те снаге на фронталне борбе одбранбеног карактера против неупоредиво бројно и технички јачег непријатеља који врши офанзиву, значило би, без сваке сумње, омогућити му да разбија једно за другим жаришта оружаног устанка. На непријатељску тактику концентрације снага у циљу спровођења операција опкољавања ради уништења, очито је да су се морала супротставити одговарајућа противдејства наших снага, за која територијални партизански одреди нису били дорасли.

Треће, и у погледу борбене способности, тј. у погледу унутарње организационе чврстине партизанских одреда, издигнутости војних старјешина, стечених ратних искустава, наоружања, итд. и у погледу морално-политичког стања, тј. нивоа политичке свијести бораца, њихове спремности да се одвоје од свога краја, да иду у борбу тамо гдје им се нареди, да поднесу све напоре и тешкоће, итд., били су створени сви услови за прелаз на нову вишу фазу организације оружаних снага и начина ратовања.

(У нашем рату може се, такође, за све ово наћи примјера, који су нам послужили као искуство, иако су, у цјелини, мјере, које је на темељу новостворених услова благовремено предузимао Врховни штаб, обезбједиле правилно ријешење нове ситуације, а тиме и несметан даљи развитак. Узмимо примјер Козаре. На њеном терену дјеловао је II крајишки народноослободилачки партизански одред „Младен Стојановић“. Овај одред је, примјењујући партизанску тактику ратовања, постигао врло значајне резултате. У прољеће 1942 године био је таква јединица и по борбеним квалитетима и по морално-политичком стању да је могао извршити операцију на јак и добро утврђен непријатељски гарнизон у Приједору и ликвидирати га. Тиме је стварно показао квалитете једне регуларне јединице. Њемачки окупатор са Павелићем, 1 јуна 1942 године, отпочиње јаку офанзиву, за коју је концентрисао 80.000 војника, на најугроженијем дијелу у Босанској Крајини. По плану окупатора са II крајишким народноослободилачким партизанским одредом који је био први на удару, требало је оброчунати за седам дана, а потом прећи у офанзиву на остале снаге Босанске Крајине. Други крајишки НОП одред, који је тада имао близу 5.000 наору-

жаних бораца, борећи се у окружењу и примајући тиме наметнуту тактику, издржао је више од мјесец дана, али је коначно био приморан да се пробије и напусти брањењу територију. Иако је непријатељ имао преко десет пута веће губитке у мртвима (близу 6.000), релативно су ипак губици одреда (близу 500) били већи. Искуство ове офанзиве јасно говори да прихватање наметнуте борбе, која увијек добија у основи карактер фронталних дејстава и преласка у одбрану, у условима таквог односа снага, значи за нас губитак. Слична искуства дао је напад на Пљевља у децембру 1941 године, фронталне борбе с четницима и Талијанима у Црној Гори у почетку 1942 године, итд.).

Такви услови довели су до значајних одлука већ на савјетовању у Столицима септембра 1941 године. У читавом једном периоду, последњих мјесеци 1941 и прве половине 1942 године, наше руководство води курс ка постепеном стварању регуларних јединица, ка израстању револуционарне војске из партизанских одреда и изградњи њених начела у вођењу ратних дејстава. Прва одлучујућа мјера Врховног штаба у том погледу била је формирање I пролетерске бригаде, 22 децембра 1941 године, и стварање „Статута пролетерских народно-ослободилачких ударних бригада“, који прецизира организациону структуру бригада и јасно говори о њиховом регуларном карактеру. У напомени уз „Статут“ речено је:

„По угледу на овај статут треба формирати и организовати и народноослободилачке партизанске одреде Југославије“ (стр. 88).

То значи да се тиме ствара чвршћа једнообразност у организационој изградњи партизанских одреда, тако да у одређеном моменту ови одреди могу прерасти у регуларне јединице. У том погледу, као што је познато, „Статут“ предвиђа тачан број чета и батаљона, бројна стања, јединице родова војске и служби, састав штабова и њихове задатке, карактер дисциплине, систем снабдијевања, мобилизације, итд.

Истовремено, у том периоду Врховни штаб издаје директиве подређеним штабовима о стварању, зависно од степена развојних партизанских одреда, покретних, ударних батаљона у оквиру територијалних одреда, у које треба да уђе најискусније и најсвјесније људство. Ови ударни батаљони служе вишем штабу за ријешавање главних задатака на читавој територији.

„Створите што више покретних ударних батаљона од најсигурнијег људства, које је спремно да извршава све додијелене задатке. Те батаљоне употребљавати за извршење важних задатака. Одбрана села и слично повјерава се мјештанским, сеоским јединицама.

Те покретне ударне батаљоне војно-политички добро учврстити...“ (стр. 137).

И на другом мјесту:

„... сматрамо да је потребно да ви одмах стварате народноослободилачке ударне батаљоне (не пролетерске) у којима ће се окупљати најборбенији, најискренији и најчвршћи партизани, који ће бити спремни да се боре на сваком мјесту куда их будете послали и гдје то буде потребно. У току ове тешке данашње борбе, ви можете искovati такве војне формације које ће сачињавати језгро ваше народноослободилачке војске“ (стр. 169).

Врховни штаб, такође, доноси одлуку о стварању територијалних војно-позадинских органа — команди подручја и мјеста, и с тим у вези одлуку о укидању територијалног карактера штабова одреда и батаљона и претварање таквих одреда у цјелини у покретне јединице у оним областима, гдје су за то услови сазрели.

„Одмах укините све територијалне команде батаљона и чета и све позадинске службе пренесите на команде подручја и партизанске страже...” (стр. 145).

Штабови одреда кретаће се са јединицама и непосредно ће руководити операцијама. Одреди треба да буду способни за борбу на сваком терену, према нахођењу Оперативног штаба. Они треба да су формирани по угледу на пролетерске бригаде чији сте статус добили.

Одреди треба да се састоје из више ударних батаљона...” (стр. 143—144).

У погледу развитка ратне вјештине и претварања оружаног устанка у рату, који води револуционарна армија, значајно је напоменути и одлуку Врховног штаба о формирању штабова група партизанских одреда, оперативних штабова и штабова оперативних зона, који под својом командом имају више партизанских одреда. Познато је, да су у почетку устанка постојали Главни штабови за поједине земље и покрајине, који су непосредно руководили свим партизанским одредима на бази централизованог командовања уз пуну иницијативу штабова одреда, који су се притом придржавали принципијелних директива о начину ратовања и задацима у политичком погледу. Стварање поменутих штабова, у условима када партизански одреди израстају у крупније војне формације, имало је за циљ да обезбједи координацију дејстава више партизанских одреда на једном оперативном подручју путем вођења бојева и операција, вршењем концентрације јачих снага у одређеном моменту и на одређеном правцу. У таквим условима друг Тито подвлачи:

„Командовање мора унапријед предвиђати читав низ операција и досљедно их спроводити” (стр. 146).

Свим овим мјерама ударени су темељи изградње револуционарне војске и њене ратне вјештине, боље речено, даљег развитка тактике и почетне фазе у развоју оперативне вјештине. Група пролетерских бригада формирана од стране Врховног штаба, којом је непосредно руководио друг Тито, имала је у том погледу предводничку улогу и служила је као школа и примјер осталим. Друг Тито у тешким условима створеним Трећом непријатељском офанзивом у Црној Гори и Херцеговини, 31 маја 1942 године, пише другу Ранковићу о својој одлуци за формирање нових бригада и између осталог каже:

„Увјерен сам да када ми кренемо са једно четири до пет пролетерских бригада у једном правцу, да неће бити те силе која би нас зауставила, да ће опет бити ослобођене територије. Ако још томе додамо и херцеговачке ударне батаљоне, биће то страх и трепет за непријатеља. Ето, видиш, ја сам оптимист, и то само реални оптимист, јер је то сасвим остварљиво” (стр. 148).

Познато је да је иза тога услједила операција групе пролетерских бригада у правцу Западне Босне, којом је непосредно руководио друг Тито и која је сјајно потврдила реалност оптимизма нашег Врховног ко-

манданта. Такве оперативне замисли стварају и спроводе поједини главни штабови, штабови оперативних зона и група партизанских одреда. Тако, на пр., Оперативни штаб за Босанску Крајину, у марту 1942 године, ствара групу од три батаљона — два ударна и један пролетерски — са близу 2.000 бораца за операцију против четника и окупатора на терену свога III и IV одреда; Штаб групе личких партизанских одреда формира комбиновани одред са три батаљона за операцију на прузи Сплит—Загреб; Главни штаб Словеније формира покретну другу групу одреда за операције у Штајерској; Штаб групе кордунашких одреда здружени одред са три батаљона, итд., итд.

Тим путем израста из оружаног устанка регуларна армија — НОВЈ, која по својој форми организације претставља посебан тип армије. Тим се путем оружани устанак претвара у рат, у којем се изграђују и примјењују оригинална стратешка, оперативна и тактичка начела. Читав период од 1942 године — од стварања пролетерских и ударних бригада, а затим дивизија и корпуса, па све до прерастања НОВЈ у ЈА — до завршних операција за ослобођење земље, карактерише се непрекидним нарастањем снага те револуционарне армије, непрекидним усавршавањем и богаћењем њених ратних начела.

За читав тај период карактеристично је да је НОВЈ задржала иницијативу у својим рукама, да је наметнула непријатељу такав начин ратовања, у коме је непрекидно испољавала своја преимућства и успјешно паралисала преимућства непријатеља. Окупационе и квислиншке трупе, бројчано јаче и модерно опремљене, биле су принуђене да пређу на такав метод вођења рата, који је имао карактер стратешке дефанзиве на читавом нашем фронту и на сваком његовом дијелу у оперативним и тактичким размјерама. Непријатељ се оријентисао на држање јаких гарнизона у центрима, градовима и мјестима, на контролисање комуникација и територија, изграђујући свуда систем савремене одбране и користећи тенкове, артиљерију и авијацију. У појединим етапама, када услјед снажних удараца НОВЈ окупаторске позиције у нашој земљи постају веома озбиљно угрожене, фашистичка врховна команда предузима концентрацију трупа на најважнијим правцима наше земље, при чему редовно довлачи нове дивизије из резерве, из других окупираних земаља или са других фронтова у циљу извођења операција окружења ради уништења главних снага НОВЈ или дијелова њених снага на значајном правцу — што је било карактеристично за прву фазу 1942 и 1943 године, или у циљу извођења операција ради поновног запосједања важних територија и комуникација — што је било карактеристично за другу фазу крајем 1943 и у првој половини 1944 године.

У избору и изградњи стратешко-оперативних начела ратовања НОВЈ, главну улогу играли су многи фактори међу које, у првом реду, долазе: захтјев да се одржи иницијатива у циљу уништења једне за другом позиција непријатеља, а тиме и везивања што већих његових снага за наш фронт; карактер нашег фронта који се протезао на свако село, мјесто, комуникацију, област, итд., јер су се свуда водиле непрекидне борбе; снаге и распоред јединица НОВЈ, чији су корпуси и дивизије, заједно са територијалним партизанским одредима, покривали сав тај фронт и добивали задатке и распоред према конкретној ситуацији; распоред, систем одбране, снаге непријатеља и општи захтјев за уништењем његових снага на нај-

осјетљивијим дијеловима читавог фронта; политичка ситуација у земљи, економско стање и посебно политичка ситуација у одређеној покрајини и на одређеном правцу, у вези са захтјевом јачања ослободилачке борбе и револуције, итд. Зависно од тих, заиста особених услова, и операције НОВЈ носе особен карактер. Сви ти и други фактори манифестовали су се на конкретан начин у свакој оперативној ситуацији и од умјешности командовања зависила је њихова правилна процјена, а тиме и правилност оперативне замисли. То је захтјевало од сваког команданта схватање суштине начела вођења рата у тој новој фази.

„Стварањем народне војске створени су предуслови за операције већег стила, за још снажније ударце против окупатора и његових усташких и четничких слугу. Али, у исто вријеме, руковођење постаје све сложеније и захтјева много више спремности и ратне вјештине команданата, који су израсли у процесу досадашње борбе, када се примјењивала скоро искључиво партизанска тактика ратовања...” (стр. 201).

Извођењем концентрације снага које су развијене на једној широј просторији у циљу разбијања непријатељских упоришта у једној области или у неком већем центру била је најчешће оперативна идеја у дјеловању НОВЈ. У тим условима, као јединица дорасла за ријешавање таквих задатака, јавља се дивизија, а касније група дивизија и корпус.

Проблем извођења брзе концентрације снага, у условима недостатка техничких средстава за превоз, захтјевао је: лако покретљиве јединице, брзу и добру организацију марша — у чему су наше јединице далеко превазишле све познате норме савремених правила; тајност и изненађење у припремама за операцију, што се постизало брзином, ноћним маршевима и општом активном подршком народа. Оперативна замисао одликовала се, даље, идејом брзе ликвидације непријатеља, путем савладавања система одбране и паралисања његових техничких преимућстава и могућности брзе интервенције из сусједних области или градова, организацијом ноћног напада у циљу освајања кључних позиција, брзим и смјелим формама маневра итд. Операција пролетерских бригада према Босанској Крајини, у прољеће 1942 године, прве дивизије у Централној Босни, у јесен 1942 године, групе дивизија у Црној Гори, у прољеће 1943 године, бихаћка, тузланска, бањалучка и др., — типичне су нападне операције НОВЈ. Ево шта каже друг Тито о оперативној идеји и њеном остварењу у операцији ударне групе дивизија у прољеће 1943 године на правцу Црне Горе:

„... уништити брзим наступањем према Црној Гори четничке банде Драже Михаиловића и на тај начин их ликвидирати као неку значајнију снагу политички и војнички. Тај задатак су наше славне дивизије одлично извршиле. У неколико великих окршаја, као код Калиновика, код Фоче, код Невесиња, код Мојковца, на Сињајевини четничке банде Драже Михаиловића биле су разбијене и разбјежале се, деморализиране, по својим селима. Црна Гора, Санџак, велики дио Херцеговине и Босне били су очишћени и ослобођени од четника и њиховог терора, а сам Дража Михаиловић побјегао је са 100 жандара у Србију” (стр. 237).

У непријатељским офанзивама НОВЈ је изградила своја оперативна начела, углавном, на захтјеву разбијања операција окружења ради уништења и стварања услова за противофанзиву. У таквој ситуацији најчешћа

оперативна замисао била је: примити борбу на одређеном фронту, најчешће маневраског и активног карактера, у циљу задржавања, растројавања и ометања непријатеља да изврши предвиђени план окружења, а такође и добивања времена за извршење концентрације главних снага у циљу вршења пробоја у једном правцу и преласка у противофанзиву. Такве операције имамо, углавном, у свим непријатељским офанзивама, а најзамашније и најтипичније су оне у Четвртој и Петој непријатељској офанзиви. Брзом концентрацијом снага, правилним избором правца главног удара у зависности од слабих снага непријатељског распореда и општом идејом брзе ликвидације непријатеља, која се спроводи одлучношћу и иницијативом старјешина свих степена у коришћењу разних форми дејстава — јединице НОВЈ успјешно су проводиле овај најкомпликованији вид операције у нашем рату.

„Док је наша Трећа дивизија као заштитница водила крваве борбе још увијек код Шавника и на ријеци Комарници, дотле су Прва и Друга дивизија разбијале непријатељски обруч на ријеци Сутјесци, а њихове претходнице упорно продирале све даље напријед, преко Зеленгоре, у правцу главног друма Фоча-Калиновик. Те су јединице стварале у тешким борбама један коридор кроз дубински непријатељски распоред, кроз који се повлачила наша главнина. Три непријатељска обруча, на ријеци Сутјесци, на друму Фоча—Калиновик и на жељезничкој прузи Сарајево—Вишеград, била су пробијена, а непријатељски план о потпуном уништењу наше херојске групе пропао је” (стр. 240).

Тактичка начела НОВЈ изграђена су на захтјевима стратегиско-оперативних начела и у зависности од карактера рата уопште. Напад на утврђено мјесто, напад на непријатеља на отвореном пољу, борбе на комуникацијама са непријатељем који обично има тенкове, артиљерију и авијацију, напад на утврђене положаје непријатеља, борбе у окружењу и пробоју из окружења, одбранбена борба активног маневарског карактера — најчешћи су видови тактичких дејстава НОВЈ. Таква дејства карактеришу се краткоћом, препадима, јуришима, смјелим дејством ударних група, опшкољавањем и дејством с бокова, из позадине, ноћним дејствима, итд. — све у циљу дезорганизације непријатељске одбране и парализовања дејства његове артиљерије, тенкова, авијације, итд. С обзиром на карактер нашег фронта, на захтјев за непрекидно активностју свих снага, на широку иницијативу јединица, у оквиру општег плана више команде, тактика НОВЈ била је изванредно жива и стваралачка, изванредно богата и непрекидно богаћена новим формама. Таквом тактиком јединице НОВЈ односиле су побједу над непријатељем који се утврђивао по захтјевима савремене фортификације, који је имао одговарајуће јединице свих родова војске, бројно био обично надмоћнији, итд.

Таква начела ратовања наше НОВЈ карактеришу наш рат као посебан тип покретног, маневарског рата. Такав карактер рата обезбједио је нашој војсци побједу, без обзира на све факторе који су ишли у прилог непријатељу и на све, заиста огромне, материјалне и друге тешкоће са којима се борила наша Армија. Такав рат био је непријатељу наметнут и у њему је он имао подређену улогу. Он никада није схватио ратна начела наше Армије и изворе њених снага, нити их је могао успјешно парирати.

Познавање тих и других начела у вођењу рата услов је за разумијевање њеног начина ратовања израженог у формулацији „комбинација пар-

тизанског рата са фронталним дејствима“. Комбинација тих дејстава манифестовала се на потпуно нов, оригиналан начин, у зависности од свих услова који су дјеловали у нашем рату. Друг Тито је поводом стварања Народноослободилачке војске у погледу њеног начина ратовања подвукао:

„Тактика ратовања наше народне војске апсолутно мора бити комби-нирана са нашем досадашњом партизанском тактиком“ (стр. 201).

Искуства која је НОВЈ стекла врло су разноврсна и веома богата. За данашњу Југословенску армију она имају ванредан значај. То је, уосталом, најбоље потврдила ратна пракса Југословенске армије у завршним операцијама за ослобођење земље. Да ли би армија, која нема ратних искустава или има искуства која су застарјела и неупотребљива, могла у онако кратком периоду и на онакав начин ријешити питање своје реорганизације у савремену армију и за ослобођење земље водити успјешне операције, које су имале карактер савремених операција, као што је то показало искуство Југословенске армије? Да ли Мостарска, Книнска, Тршћанска, Београдска, Сремска, итд. операција не говоре довољно јасно о значају искустава НОВЈ за ЈА? Несумњиво је да је то искуство по неким питањима било сиромашно и недовољно. Али је, такође, несумњиво да је раније ратно искуство, што се тиче тактичких и оперативних начела, ратне вјештине командног кадра, борбених квалитета војника, итд. одлично послужило у тим новим, савременим условима и учинило да наше јединице, штабови, читава Армија досљедно испуне свој последњи ратни задатак.

Познато је да је начин ратовања сваке армије, поред осталих фактора, условљен и моралним фактором, који има значајно мјесто и улогу у вођењу сваког рата уопште и сваког револуционарног рата посебно. Познато је, такође, да су објективни услови, који одређују карактер и улогу моралног фактора, садржани у политици и циљевима одређене државе или одређених друштвених снага које воде рат, као и националним особинама и традицијама народа који се налази у рату. При том огромну улогу игра и субјективни фактор, тј. начин коришћења тих фактора у васпитању војника, армије и народа, у коришћењу тога фактора у рату као цјелини и у сваком боју и операцији. Због свега тога разумљиво је да морални фактор добија ванредан значај и улогу у праведним ратовима у којима се политика и циљеви рата поклапају са интересима широких народних маса. Радови објављени у књизи друга Тита јасно указују на ванредан значај и улогу, коју је имао морални фактор у нашем рату. То је произишло из циљева нашег рата и услова под којима се водио рат и револуција. У свом извјештају на II засједуња АВНОЈ-а он је рекао:

„Могу смјело тврдити да је стварање народне војске, под онаквим увјетима под каквим се стварала наша, јединствен примјер у историји. Из голоруких партизанских одреда, без икаквих творница оружја и муниције, без магазина и разних војних резерви намирница, без ичије помоћи било с које стране, створена је армија од близу четврт милиона, али не у мирном периоду, већ у периоду најстрашније и најкрвавије борбе коју су икада народи Југославије водили“ (стр. 262).

Нови историски услови под којима се водио рат и револуција у Југославији захтјевали су нове форме и путеве развитка. Револуционарна војска, која се стварала из партизанских одреда без игдје ичега, сем онога што је народ имао и онога што је било код окупатора и што је требало крвљу отимати, требала је водити рат годинама, да би, као основна материјална сила револуције, створила оне услове који су омогућили основне побједи те револуције изражене одлукама II засједања АВНОЈ-а. У таквим условима извори моралног фактора били су једино и искључиво расположење маса да иду у борбу и правилна политика КПЈ изражена у циљевима рата и револуције.

Најснажнији извор морално-политичке снаге наше војске био је знање сваког борца да се бори не само за ослобођење земље, већ и за бољу сутрашњицу, наиме, да је борба за ослобођење земље неодвојива од борбе за бољу сутрашњицу. Непосредно учешће сваког борца на дјелу остваривања услова за ту сутрашњицу још од првог дана устанка кроз спровођење задатака револуције — рушење апарата старе буржоаске власти и стварање нових органа револуционарне власти — НОО, била је најбоља гаранција остварења његових стремљења. У говору приликом предаје заставе II пролетерској бригади 7 октобра 1942 г., рекао је друг Тито:

„Код наших је бораца постојала висока свијест да се боре за праведну ствар, за ослобођење земље испод јарма окупатора и за бољу и срећнију будућност. Никада се више не може десити да плодове борби и жртава наших бораца искористи неки други, а не они који су и заслужили — наш народ” (стр. 175).

Правилно постављена руководећа улога наше Партије у војсци као цјелини и у свакој њеној јединици обезбједила је непрекидно јачање морално-политичког јединства и правилно васпитање руководећег и борачког састава. Свестрано развијен идеолошко-политички и културно-просвјетни рад у Армији у току рата, васпитање и развијање таквих особина као што су другарство, самопријегор, хероизам, самоиницијатива, итд., кроз најразноврсније форме и у борби и на одмору, условило је непрекидно јачање њеног морално-политичког јединства, учинило је ковачницом нових људи.

„Ниједна ваша војна јединица не смије да буде без комуниста, који треба да дају примјер свима друговима и који као партиска јединица изнутра учвршћавају војнички и политички такву војну јединицу” (стр. 171).

„Политички комесар је делегат Партије у војсци. Његова дужност је општа политичка пропагандна дјелатност међу свим партизанима у јединици, ... брига о људству у војсци, ... општа контрола рада штаба у испуњавању задатака и дужности и, најзад, одговоран је за борбену способност и морално-политички ниво и јединство своје јединице” (стр. 209).

Морална снага наших народа пробуђена и развијена у Ослободилачком рату и Револуцији била је извор моралне снаге наше војске. У циљевима рата манифестовала су се стремљења и интереси најширих народних маса.

„Народ је створио своју војску, да му она оствари мир заувјек. А то ће бити само онда ако се народ и даље бори и ако задржи власт у својим рукама” (стр. 206).

Окупљање и васпитање маса у милионској политичкој организацији — Народноослободилачком фронту — и њихово ангажовање од првих дана борбе у стварању, изградњи и раду органа нове револуционарне власти подизало је револуционарну свијест, развијало најширу револуционарну самоиницијативу и стваралаштво и испољило неисцрпне моралне снаге које су се криле у њедрима наших народа. Пут развика оружаног устанка у форми партизанског рата омогућио је најбоље искоришћење свих тих фактора на бојном пољу и обезбједио најширу мобилизацију маса у партизанске одреде. То је претстављало услов даљег развика. Друг Тито у писму Главном штабу НОП одреда Хрватске од 7 априла 1942, говорећи о значају мобилизације маса, каже:

„Све док у вашим редовима не прерасту Хрвати, не можете рачунати на потпуни уплив на хрватске масе. Хрватски народ треба да заволи партизанске јединице, а то ће бити када у њима превладају Хрвати” (стр. 139).

Пут организације нашег устанка и касније карактер дејстава на нашем ратишту претворио је читаву нашу земљу, сваку њену област, мјесто и село у ратно поприште. Због тога у нашем рату није постојала никаква одређена граница између фронта и позадине. Наш народ је у таквом рату заложиио све своје материјалне и моралне снаге. Он је херојски издржао невиђене напоре и тешкоће и показао ријетке примјере револуционарног стваралаштва и моралне чврстине. Он је у тој борби упознао самога себе и своје властите снаге, стекао увјерење „да само народ сам, својим властитим рукама може да уништи ону тиранију“, која га је угњетавала. Зато за нашу Партију, за радни народ Југославије, данас није никакво чудо, макар како чудновато то изгледало са стране, да он може властитим снагама изграђивати социјализам у својој земљи и упоредо с тим разбити све подле махинације срачунате на сламање његове вјере у себе, у своје снаге. И садашњи непријатељ социјалистичке Југославије потцијенио је моралну снагу наших народа исто онако као што се то толико пута догодило и непријатељу у нашем рату и условило нереалност и поразе његових планова.

Сви ти фактори у нашем рату условили су изванредну моралну снагу наше Армије. Заиста је тешко наћи у историји ратова такав примјер улоге и мјеста моралног фактора у изградњи начела вођења рата. Тиме се једино могу објаснити сјајни ратни квалитети наше Армије, као што су масовни хероизам бораца, стваралаштво и самоиницијатива старјешина, невиђени самопријегор и онаква издржљивост у условима глади, голотиње, зиме, недостатка оружја и муниције, итд. А такви квалитети наше Армије били су основа изградње њене побједоносне ратне вјештине. Тиме се једино могу објаснити најсмјелије форме дејстава, изражене у оперативним идејама нашег командовања, и жива стваралачка тактика којом смо побјеђивали бројно и посебно технички надмоћнијег непријатеља. Васпитани од друга Тита, наши руководићи кадрови научили су да правилно користе све могућности које су произиласиле из улоге и мјеста моралног фактора у нашем рату.

„Немојте се збунити због тога што немате довољно оружја; почните са оним што имате...” (стр. 76).

„Ми смо се, силом прилика, нашли овдје из разних крајева Југославије. Одавде ћемо поћи онамо куда буде наредио Врховни штаб — да уништавамо непријатеља и ослобађамо народ. Наша борба биће тешка. Ми ћемо често бити без хране, често и без муниције. Али, ми не смијемо падати духом” (стр. 157).

„Никада нашег борца не смије да помете то што има мало муниције. Чим има мало муниције, значи — треба отети од непријатеља... Док је непријатеља, имаћемо и оружја и свега што нам треба. То је извор за нас. А то да смо се седамнаест мјесеци одржали без ичије помоћи, доказује снагу и издржљивост нашег народа, која се ријетко налази у историји” (стр. 178).

„... Ми ћемо пронијети заставу Народноослободилачке борбе, заставу оружаног братства и јединства наших народа кроз нове крајеве Југославије. Ми ћемо онемогућити оне који хоће да претворе народ у свој објекат пљачке...”

Овдје се састало пет наших бригада, скоро из свих покрајина Југославије. Међу њима треба да влада братство и другарство, партизанско такмичење у борби и раду...

... Још једном вас упозоравам на тешке тренутке који нас очекују. Без одијела смо и без хране. Али, припремимо се да јуначки све издржимо” (стр. 160).

Зато је и разумљиво што друг Тито толико пута указује на значај правилног коришћења наших ратних искустава у погледу моралног фактора у посљератној изградњи Армије. Само у неколико његових чланака и говора из посљератног периода објављених у овој књизи наилазимо на много мјеста на упутства, савјете и поуке у том погледу.

„Другови, ви данас у Армији имате омладину наших радника, сељака, грађана и ви треба да је васпитате тако да воли Армију у којој се налази. Предајте јој оне стварне традиције наших партизанских одреда и наше Народноослободилачке војске. Улијте јој вјеру у саму себе, у своју снагу, и то помоћу примјера који су ријетки у историји ратова.

Учините да војници дубоко схвате шта може један народ, шта може више малих народа кад се уједине, кад међу њима влада слога, шта могу да учине борци који су свјесни своје задаће, који су свјесни да бране своју отаџбину, своје домове и тековине својих очева и предака.

Ја бих хтио да наша Армија остане духовно онаква каква је била Народноослободилачка војска, каква је била онда кад је била без технике, наоружана само високом свијешћу и дубоком вјером да ће побједити...” (стр. 330).